

УДК 37(477)(072)

СЛОВО ПРО ПОЛТАВЦІВ: ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ І ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА

О.А.Лавріненко

Анотація. В статті, на основі ретроспективного історико-педагогічного аналізу діяльності Полтавського педагогічного інституту імені В.Г.Короленка впродовж 1975–2000 рр., розглянуто сутність та специфіку розвитку педагогічної майстерності майбутнього вчителя засобами мистецтва, розкрито творчі підходи у формуванні особистості вчителя-професіонала.

Ключові слова: педагогічна майстерність, професійна компетентність, історичний поступ, педагогічна техніка, педагогічне мистецтво, педагогічні здібності.

Анотація. В статье, на основе ретроспективного историко-педагогического анализа деятельности Полтавского педагогического института имени В.Г. Короленко на протяжении 1975–2000 гг., рассмотрена сущность и специфика развития педагогического мастерства будущего учителя средствами искусства,

© О.А.Лавріненко

раскрыты творческие подходы в формировании личности учителя-профессионала.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, профессиональная компетентность, историческое продвижение, педагогическая техника, педагогическое искусство, педагогические способности.

Annotation. In the article, on the basis of retrospective historic-pedagogical analysis of activity of the Poltava pedagogical college of the name of V.G. Korolenko during 1975–2000, essence and specific of development of pedagogical trade of future teacher is considered by facilities of art, creative approaches are exposed in forming of personality of teacher-professional.

Key words: pedagogical skills, professional competence, historic advancement, pedagogical technique, pedagogical art, pedagogical abilities.

Постановка проблеми. Ідеї педагогічної майстерності вчителя, які впродовж багатьох століть плекали провідні вчені, наукові колективи вищих і середніх освітніх закладів України втілювались в життя крок за кроком у Полтавському педагогічному інституті імені В.Г.Короленка. Тут уперше в історії вищої педагогічної школи було впроваджено як окремий навчальний предмет науку про одухотворення навчального процесу – педагогічну майстерність. Фундатором і натхненником підготовки вчителя-майстра став Іван Андрійович Зязюн – людина творча, талановита, оригінальна, який упродовж 1975–1990 рр. обіймав посаду ректора Полтавського педагогічного ВНЗ. Дослідники філософсько-педагогічної творчості І.Зязюна справедливо звернули увагу на особливу духовну ауру інституту, бо ж саме тут навчалися колись А.Макаренко і В.Сухомлинський, працювали В.Верховинець і Г.Ващенко [1, с. 82].

Іван Зязюн висловив ідею, яка могла б стати лейтмотивом до написання кожної історико-педагогічної праці, та й історії розвитку педагогічної майстерності зокрема: “У моїй думці завжди жила істина древніх: “Нічого нового під місяцем”. Нове – це давно забуте старе. І то – правда... Лише три педагоги, і два останні з них випускники полтавського, нашого навчального закладу, К.Ушинський, А.Макаренко, В.Сухомлинський, так багато написали, видали стільки цікавих ідей, що кожна з них, втілена в життя, є багатством нового і ще незнаного. Усі мої ідеї були їхніми” [1, с. 83].

Аналізуючи діяльність професорсько-викладацького і студентського колективів під орудою І.Зязюна, варто виокремити один із принципів, що безпосередньо позитивно впливав на формування особистості майбутнього педагога і ґрунтувався на ідеях класиків педагогіки: А.Макаренка, К.Станіславського, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін.: педагогічний інститут – центр національної культури міста та області, в якому здійснюється підготовка вчителя-патріота своєї Батьківщини, свого села, своєї школи.

Виклад основного матеріалу. В Полтавському педагогічному інституті як керівництво, так і більшість тих викладачів, які готували педагога-майстра, були переконані, що “учитель і культура нації, культура народу країни – поняття невід’ємні” [2, с. 210]. Підвищувати рівень професійної досконалості необхідно не лише шляхом студіювання відповідних теоретико-практичних курсів, а й через залучення студентської молоді до колективів художньої самодіяльності, гуртків науково-технічної творчості, спортивних секцій та ін. Лише в такий спосіб, коли отримані знання з курсу “Основи педагогічної майстерності”, педагогіки, психології, фахових методик будуть дієво відшліфовуватися на сцені, в танцювальному залі, в спортивній секції, студентському клубі чи педагогічному гуртку (основи мімічної і пантомімічної виразності, окремі елементи акторського ремесла, техніка мовлення тощо) – беззаперечно сприятимуть формуванню особистості майбутнього вчителя-вихователя. На початку 80-х років минулого століття ректорат зробив усе можливе, аби зосередити в себе кращих організаторів мистецтва і виконавців Полтавщини. Вже у 1978 р. інститут нараховував до 30-ти колективів художньої самодіяльності. Ректором був виданий наказ про роботу творчих колективів, гуртків, секцій, чітко визначені дні занять та репетицій. Причому, жоден деканат не мав права призначити додаткові заняття, заліки, іспити та інші навчальні форми роботи тоді, коли розпочиналися репетиції, тренування та ін. Майже 80 студентської молоді після читальних залів, кабінетів для самопідготовки поспішали, як правило на 17-ту чи 18-ту години, на репетиції.

Окрасою інституту став український народний хор “Калина”, художнім керівником якого було призначено Г.Левченка. Всупереч порадам КДБ й ідеологічного відділу обкому партії (Григорій Семенович Левченко після закінчення Полтавського музичного училища в 70-х роках працював керівником капели педінституту і був виключений за націоналістичні “збочення” в зв’язку із виконанням забороненої на той час обробки української народної пісні М.Леонтовича “Ой зійшла зоря”) ректор інституту, за підтримки Ф.Моргуна, домігся, щоб Г.Левченко, музичний талант якого був відомий у мистецьких колах області, розпочав організаційно-творчу діяльність. Цей колектив, який діє й сьогодні під орудою маестро, досяг професійних вершин світового визнання. Григорій Левченко

сформував власну систему цінностей, що необхідні майбутньому вчителю і успішно втілював її в практику роботи свого колективу:

- Високий професіоналізм і неперевершена виконавська майстерність кожного учасника хорового колективу та музиканта оркестрової групи.

- Артист хору, чи студент, чи викладач, мав бути взірцем для інших курсистів та колег по роботі у спілкуванні, в манері зовнішньої і внутрішньої поведінки, дотримуватися в побуті загальноприйнятих суспільно-моральних устоїв та чеснот.

- Бездоганна культура зовнішнього вигляду як на репетиції, так і на гастролях. Кожен, хто побачить артиста хору, – повинен усвідомити, що перед ним на сцені чи в приватній розмові стоїть Вчитель!

За майже тридцятирічну концертну діяльність “Калина” дала сотні концертів, виконано тисячі творів народного, класичного, сучасного хорового мистецтва. Колектив широковідомий у Росії, Австрії, Німеччині, Бельгії, Туреччині, Польщі, Болгарії та в багатьох інших країнах близького і далекого зарубіжжя. Жоден культурно-мистецький захід у Полтаві та Полтавській області не проходить без участі “Калини”. З хором у різні часи залюбки співпрацювали видатні виконавці Р.Кириченко, Й.Кобзон, А.Солов’яненко, В.Степова та багато інших відомих мистецьких діячів. Не випадково, що в 1981 р. Г.Левченку, завдяки особистому клопотанню першого секретаря Полтавського обкому партії Ф.Моргуна перед Верховною Радою УРСР, присвоєно одне з найвищих мистецьких звань — Заслужений діяч мистецтв України. А головне – тисячі колишніх учасників “Калини”, які працюють учителями в школі, ПТУ, технікумах, ВНЗ демонструють високий рівень професійної компетентності, є визнаними майстрами педагогічної і виховної справи, завдячуючи Г.Левченку і “Калині” за педагогіку добра і ті вміння та навички, які здобули в творчому колективі. Виступаючи в березні 1987 р. в концертній студії Останкіно (м. Москва) перед освітянами країни, ректор І. Зязюн, відповідаючи на запитання представників педагогічної і наукової громадськості, так охарактеризував значення мистецтва у підготовці вчителя: “Це я роблю для майбутнього нашої школи. Лише через учителя діти можуть прилучитися до духовної культури свого народу та до її творення. Як не згадати К. Ушинського: “Співає школа – співає народ!” [2, с. 196].

Формуванню вмінь та навичок, необхідних у роботі майбутнього вчителя, сприяла і хорова капела інституту, художнім керівником якої працював видатний диригент, випускник Київської консерваторії (клас народного артиста України Л.Венедиктова), Заслужений працівник культури України П.Лиманський (1951–2001 рр.). У своїй науковій і творчій діяльності на перший план Павло Тихонович висував проблему духовності майбутнього вчителя, реалізуючи ці принципи через власне бачення професії педагога. Колектив П.Лиманського успішно виконував складні твори класиків не лише світової музики, але й вітчизняних композиторів – Д.Бортнянського, А.Веделя, Д.Березовського та ін. В години репетицій П.Лиманський навчав аматорів не тільки основам класичного виконання творів музичного мистецтва, а й працював над культурою поведінки кожного хориста, над його поставою, мімічною окрасою, домагався неперевершеної чистоти звучання кожної ноти, незвичної гармонії. Маєстро сам був прикладом для студентів, ніколи не дозволяв собі запізнюватися на репетиції, домагався, аби учасники капели були прикладом для наслідування іншим у плані культури мовлення, зовнішньої і внутрішньої виразності, педантизму, вишуканої манери спілкування – тих рис, які необхідно виробити кожному, хто присвятив себе в майбутньому педагогічній діяльності. Народна хорова капела під керівництвом П. Лиманського стала лауреатом багатьох всеукраїнських і міжнародних пісенних конкурсів, колектив неодноразово запрошувався для виступів на провідних сценах України.

Багато студентів пройшли школу професійної майстерності в народному ансамблі танцю “Весна”, яким майже десять років керував талановитий балетмейстер, у минулому соліст балетної групи Українського народного хору ім. Г.Верьовки, Заслужений працівник культури України В.Білошкурський. Танцювальний колектив виховав цілу плеяду вчителів, які поряд із отриманою в інституті спеціальністю могли самостійно, використовуючи набутий неоціненний досвід, створити в школі танцювальний гурток чи, навіть, хореографічний колектив. Високий рівень виконавської майстерності, поєднаний із авторською педагогічною системою В. Білошкурського, основу якої склали риси індивідуально-педагогічної взаємодії, дозування вимогливості до кожного учасника танцювального колективу, володіння хореографічною термінологією та мовними комунікативними засобами для пояснення складних елементів танцю, виконання трюків та інше, сприяли розвиткові танцювального мистецтва на Полтавщині.

Надзвичайно популярним серед студентів-полтавців був народний ансамбль спортивного бального танцю “Грація”, яким керував Заслужений працівник культури України П.Горгуль. Студенти, які

здобували в клубі хореографічні навички, починаючи з другого-третього курсів, ставали тренерами-педагогами в гуртках бального танцю багатьох шкіл м. Полтави і області. Вся мистецька система П.Горгуля була спрямована на те, щоб виховати справжнього спеціаліста, який би міг не лише показати складні елементи латиноамериканської чи європейської стандартної програми своїм вихованцям, але й був здатний згуртувати навколо себе дитячий колектив, допомогти в їхньому професійному зростанні, демонструвати найкращі особистісні риси, здобуті в період навчання в педагогічному ВНЗ.

Серед численних художніх колективів Полтавського педагогічного інституту слід назвати народний оркестр народних інструментів фізико-математичного факультету та оркестр баяністів педагогічного факультету під керівництвом М.Вовка (1947–1996 рр.), ансамбль бандуристів філологічного факультету, театр казок та хор педагогічного факультету, народний вокально-інструментальний ансамбль “Вікторія” (керівник А.Синенко), театр естрадних мініатюр фізико-математичного факультету (керівник В.Власова), духовий оркестр інституту та багато ін. У Полтаві традиційно проводився щорічний фестиваль “Студентська весна”. Педінститут завжди давав 4-годинну програму на два відділення у вщент переповненому глядачами залі обласного музично-драматичного театру ім. М.Гоголя. Заздрісники і особи, далекі від проблем підготовки вчителя, проблем розвитку педагогічної майстерності дорікали І. Зязюну про начебто перетворення педагогічного вищого навчального закладу в консерваторію. Але, здається, така оцінка — це істинна шана як керівникові, так і всьому колективові однодумців ректора, бо ж відома аксіома, що самовизначення жодної особистості неможливе поза впливом мистецтва, яке виступає елементом соціокультурного середовища і є невід’ємним компонентом змісту освіти, важливим чинником формування та розвитку майбутнього вчителя. О.Отич у своїх наукових працях, які ґрунтуються на досвіді роботи в ПДПУ, переконливо доводить: “Виступаючи як чинник формування особистості педагога, мистецтво сприяє його художньо-естетичному й художньо-творчому розвитку, що, в свою чергу, зумовлюють усі напрямки розвитку його особистості (фізичний, психічний, моральний, духовний, професійний, творчий тощо) та гармонізують їх. А творчий, гармонійно розвинений педагог має такий баланс загальних, професійних, творчих та спеціальних (у тому числі художніх) здібностей і якостей, які, взаємокомпенсуючи й взаємопідсилюючи одна одну, дозволяють йому досягти високого, мистецького рівня своєї діяльності, де він виступає як артист, тобто згідно із тлумаченням цього поняття у словниках В.Даля та С.Ожегова — найкращий професіонал у своїй справі” [3, с. 335].

На початку 90-х років ХХ ст. естафету реалізації комплексної програми “Учитель: школа – педвуз – школа”, розробленої творчим науковим колективом Полтавського педінституту у 80-х роках підхопив академік В.Пашенко(1947–2010 рр.), який став ректором цього ВНЗ після призначення академіка І.Зязюна першим Міністром народної освіти незалежної України. Володимир Олександрович зумів у нелегкі часи економічної скрути та політичної нестабільності в країні зберегти десятилітні надбання унікальної системи підготовки вчительських кадрів, а головне – репетиції творчих колективів ні на мить не припинялися і студенти так само, як і їхні попередники, шліфували свою педагогічну майстерність у численних гуртках, студіях, секціях, клубах. За ректорства В.Пашенка навіть спостерігалось змагання факультетів, кожен з яких прагнув мати якусь “перлинку”, неповторний і своєрідний колектив, який би міг презентувати виховні і професійно-педагогічні досягнення викладачів та студентів. Прикладом такої творчості став пісенно-фольклорний гурт “Чебрець”. Призначений на посаду декана історичного факультету молодий кандидат історичних наук, випускник Київського університету імені Т.Г. Шевченка Б.Год докладав немало зусиль для піднесення престижу факультету, створюючи сучасну навчальну та матеріальну базу, здійснюючи ремонти аудиторій та приміщення кафедр. Борис Васильович від природи наділений надзвичайними здібностями: його лекції з історії нового часу та історії країн Азії і Африки – вияв неперевершеної риторичної майстерності – із захопленням слухали всі вихованці. Завжди еталон вишуканості в одязі, манерах поведінки, толерантності і педагогічного такту, він увесь час гуртував навколо себе студентський колектив. Маючи від батька-матері вроджений талант актора, будучи палким прихильником української народної пісні, досить довго виношував думку про створення на факультеті пісенного ансамблю, аби майбутні вчителі історії могли долучитися до витоків історичної народної пісенної творчості і, разом з тим, вдосконалити вчительський професіоналізм. З цими думками декан звернувся до свого колишнього учня, випускника історичного факультету О.Лавріненка, який отримав додаткову спеціальність учителя музики і співів на факультеті початкових класів, з пропозицією стати керівником цього колективу. Вражало, що декан, історик за освітою, адміністратор, у спілкуванні із людьми, які належали до мистецької когорти, вільно оперував музичною термінологією, знав напам’ять десятки українських народних пісень, поіменно міг назвати провідних солістів-вокалістів багатьох відомих творчих колективів і дати вичерпну характеристику їхньому голосу, манері виконання, тембру, репертуару тощо

(Б.Год знав майже весь пісенний репертуар Державного Кубанського козачого народного хору (Росія) та Державного академічного народного хору імені Г.Верьовки, палким прихильником творчості яких він був). У жовтні 1999 р. розпочалися репетиції і першим твором, як шана і данина колишньому ректорові інституту, наставнику Б.Года і відомому вченому І.Зязюну, на концерті в Малому актовому залі старого корпусу (до 1918 р. – приміщення церкви Полтавського учительського інституту, що має незвичайну акустику) прозвучала обробка української народної пісні, яку співала в юності його бабуся Ганна, “Йшли корови із діброви”. Колектив, що з 2000 р. став називатися чоловічим пісенно-фольклорним гуртом “Чебрець”, налічував у своєму складі більше 20-ти учасників. До студентів приєдналися і викладачі та співробітники факультету, і їхніми спільними зусиллями було підготовлено більше десятка концертних програм, упродовж 1999–2000 рр. дано близько 60-ти концертів. Творчість майбутніх учителів-істориків, їхній вишуканий репертуар, що складався із обробок народних, сучасних, естрадних, родинно-побутових пісень став відомим не лише жителям Полтави, а й мешканцям багатьох міст і сіл Полтавської області. Професійним кредом декана факультету Б.Года, який не пропустив жодної репетиції, жодного концертного виступу, часто виступав у ролі ведучого концертних програм, було донести до слухачів красу української народної пісні, щоб глядачі зі сцени могли побачити вишукану манеру поведінки і високий комунікативний рівень майбутнього вчителя. “Чебрець” став візитною карткою не лише історичного факультету, а й часто презентував Полтавський педагогічний університет. На одному із концертів у с. Бречківка Полтавського району, куди впродовж десяти років не приїздив жоден мистецький колектив, старенькі бабусі, прив’язавши до спини маленькі стільчики, вдягнувши парадний одяг, прийшли на виступ колективу. Сільська молодь, поки не були зайняті місця старшими людьми, не заходила до зали клубу, шануючи старече покоління. Після закінчення концерту до декана і до артистів підходило дуже багато випускників місцевої школи, батьків не лише з подякою за виконані пісні, а й з проханням розповісти про умови вступу до педагогічного інституту, про систему підготовки вчителя, про традиції цього навчального закладу тощо. Десятки талановитої молоді, які побували на концертах “Чебреця”, виявляли бажання здобути професію вчителя саме в Полтавському педуніверситеті. Ті ж студенти, які пройшли школу майстерності в гурті “Чебрець”, ставали не тільки високопрофесійними вчителями, а й були організаторами шкільних гуртків пісенної народної творчості, фольклорно-етнографічних колективів. При проведенні уроків з історії, етнографії, культури вони використовували неоціненний багаж, здобутий у цьому колективі.

За підтримки ректора університету В.Пашенка впродовж 1998–2000 рр. у ВНЗ діяла велика кількість самодіяльних факультетських колективів, серед яких вирізнялися: фольклорний жіночий ансамбль філологічного факультету (керівник – Заслужений артист України П.Бакланов (1948–2010 рр.), команда Вищої української ліги КВК фізико-математичного (керівник – І.Шайдур), ансамбль “Тисяча років музиці” (керівник – І.Цебрій), фольклорно-етнографічний колектив “Слов’янський світанок” (керівник – А.Величко) та багато інших. Усі вони беззаперечно сприяли підвищенню рівня професійної майстерності кожного учасника, робили вагомий внесок у становлення особистості майбутнього вчителя та його педагогічних здібностей.

Висновки. Історико-педагогічна ретроспектива творчого досвіду Полтавського педагогічного інституту імені В.Г.Короленка впродовж 1975–2000 рр. дозволяє здійснити аналіз культурно-історичного призначення педагогічної майстерності в контексті професійного досвіду її носія – педагога, його освітньо-виховного потенціалу в різновидах навчальних закладів; розкрити просвітницьку та навчально-виховну функції виконавського мистецтва педагога на основі розвиненої педагогічної майстерності як системи професійних компетентностей в системі культуротворення суспільства; теоретично обґрунтувати педагогічну майстерність як похідну категорію від наукового поняття “професійний досвід педагога”, структурного компоненту педагогічної творчості в системі теорії загальної педагогіки, засобу професійного становлення й самоактуалізації особистості педагога-майстра, домінантної функції традиції в удосконаленні методичних систем сталих педагогів-майстрів та створення інноваційних технологій творчого опанування педагогічної майстерності у ВНЗ педагогічного профілю студентською молоддю – продовжувачами духовної спадщини своїх наставників.

Література

1. Життя за законами педагогіки добра // На крилах педагогіки Добра. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 104 с.
2. Зязюн І. А. Педагогіка добра : ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
3. Отич О. Педагогіка мистецтва як теорія і практика становлення творчої індивідуальності вчителя / Олена Отич // Філософія педагогічної майстерності : зб. наук. праць / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України / редкол.: Н. Ничкало (голова) та ін. – К., Вінниця : ДОВ “Вінниця”. – С. 331–338.